

הלוח היהודי הקדום

(תגובה לתאוריה של פרופסור רחל אליאור על הלוח הקדום של עם ישראל)

רחמים שר שלום

מתפרסם לראשונה באתר דעת * תמוז תשע"ד * 7/2014

תוכן העניינים:

- א. היסודות עליהם בנוי הלוח העברי לפי המסורת
- ב. לוח השנה בגלות מצרים ומצוות קידוש החודש
- ג. מדוע לא פירש לנו משה איך לקבוע חודשים ושנים?
- ד. הלוח היהודי בגלות בבל
- ה. תיאור הלוח השמשי של כתות מדבר יהודה
- ו. את לוח השנה שבמגילות הגנוזות המציאה כת אשר רצתה להיבדל מהיהדות
- ז. עיקרי התאוריה של פרופסור רחל אליאור
- ח. ההסבר של אליאור להעדפת הלוח היווני על הלוח הרומי
- ט. האומנם היה ר' עקיבא מעורב במאבק נגד הלוח השמשי של חנוך
- י. הליקויים בלוח השנה שבספרים החיצוניים
- יא. הסבר תמוה של אליאור לכלל "לא אד"ו ראש" שבלוח הקבוע
- יב. תחילת השנה בניסן או בתשרי
- יג. מהו "ממחרת השבת" עפ"י המגילות הגנוזות?
- יד. הסכנה שבתאוריה של אליאור

תקציר:

בספרים החיצוניים, וכן במגילות הגנוזות שנתגלו במדבר יהודה ובמערות קומראן, מוצאים תיאור של לוח שנה שמשי בן 364 ימים. פרופסור רחל אליאור מהאוניברסיטה העברית בירושלים טוענת שלוח זה הוא למעשה הלוח העברי הקדום אשר היה בשימוש של אבותינו עד ימי אנטיוכוס אפיפאנס שבגלל גזירותיו פרץ מרד החשמונאים. לפי התיאוריה שלה, בימי אנטיוכוס הנ"ל או בראשית תקופת החשמונאים, חדר הלוח הירחי-שמשי היווני ליהדות והכוהנים בני צדוק שנושלו ממעמדם וגורשו/ברחו למדבר יהודה החזירו שם לשימוש את הלוח השמשי הקדום בן 364 הימים.

במאמר זה נציג את התאוריה המסורתית מול התאוריה של אליאור, ונוכיח שהתאוריה של אליאור לפיה הלוח הקדום של עם ישראל היה לוח שנה שמשי של 364 ימים היא תאוריה מופרכת מיסודה ולא רק שאין הוכחות שלוח זה היה נהוג אי פעם בעמנו אלא נוכיח שלוח זה לא

יכול היה להחזיק מעמד ולהיות שימושי (גם לא כלוח שמשי!) אף לא שנות דור אחד.

א. היסודות עליהם בנוי הלוח העברי לפי המסורת

יש מקום להניח שהלוח העברי עבר שלבים אחדים של התפתחות. אבל העקרונות היסודיים של הלוח לא השתנו: החודש בלוח העברי מבוסס על המחזור החודשי של הירח והשנה הממוצעת היא שנה שמשית. למסקנה זו ניתן להגיע בחשיפת המקורות הראשונים של הלוח הירחי-שמשי. אברהם אבינו מוצאו (כפי שמעיד גם כינויו "אברהם העברי") מעבר הנהר¹. בחבל ארץ זה של חצי אגן הסהר הפורה² בו נמצאת אור כשדים, מולדת אברהם, שלטה תרבות שהתפתחה באופן מנוגד ושונה מהתרבות המצרית. ההבדלים בין שתי תרבויות אלה באו לידי ביטוי גם בלוח השנה. במצרים העתיקה היה נהוג לוח שנה המבוסס על שנת שמש, ולעומתה בבבל היה נהוג לוח שנה בו החודש היה חודשה של הלכנה, ועם זאת לפי הצורך עיברו את השנה באופן שהשנה הממוצעת הייתה שנה שמשית, כך שחגיגהם וחודשיהם נשמרו במועדיהם הקבועים בעונות השנה. יש עדויות³ שעוד לפני זמנו של אברהם אבינו, היה נהוג בעבר הנהר לוח ירחי-שמשי, לכן יהיה זה נכון להניח שהלוח בו השתמשו אבות האומה היה לוח ירחי-שמשי כמנהג המקום בו גרו. לחז"ל היה ברור שהאבות לא היו מנותקים משכניהם המלומדים הבבליים והם בטאו זאת בהתייחסם לקיומה של "ישיבת שם ועבר"⁴ בה למד יעקב אבינו לפני בריחתו לחרן מפני עשיו אחיו.

ב. לוח השנה בגלות מצרים ומצוות קידוש החודש

מסורת המובאת בפרקי דר' אליעזר⁵ מציינת שאחרי מות יוסף ואחיו בגלות מצרים "נתמעטו העיבורין" (נוסח אחר: נתמעטו העיבורין) - נמנעו מעיבור השנים, כלומר: הפסיקו להשתמש בלוח הירחי-שמשי של

¹ הביטוי לקוח מיהושע כ"ד 2 "בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם". הכוונה היא לחבלי הארץ שמעבר לנהר פרת. בפי העמים ידוע אזור זה בשם "מסופוטמיה" - שפירושו ביוונית "בין הנהרות". האזור המשתרע בין הנהרות פרת וחידקל.

² באזורים אלה שלטו לאורך ההיסטוריה ממלכות שונות. לצורך הקיצור, להלן נקרא לאזורים אלה בשם בבל.

³ במאמרו "עיבורים ומחזורים" (התקופה כ' עמ' 303; מופיע גם בספריית אתר דעת בתוך בורנשטיין-מאמרים על הלוח העברי) מביא ח"י בורנשטיין עדות ממכתב שכתב המלך חמורבי לאחד המלכים הסורים למשמעתו: "כה אמר חמורבי: יען כי השנה הזאת יש לה נטייה, לכן תעשה את החודש הבא לאלול שני...". נוסף שבמסופוטמיה עבדו את סין אליל הירח ואילו במצרים עבדו את רע הוא אליל השמש, בכיר האלילים שלהם. הצורך של בני מסופוטמיה לעבר את השנה נבע מהיותם עובדי אדמה ולהצמדת החודשים הירחיים לעונות השנה הייתה חשיבות רבה. לעומתם המצרים התעלמו מהירח ונעזרו בלוח שמשי לידיעת עונות השנה וגאות הנילוס.

⁴ בראשית רבה סח, יא. שם בן נח (אבי העמים השמיים) ועבר נינו אינם מחזיקים ישיבה במוכן המקובל היום ונוכל לשער שהיה זה מעין מוסד בו לימדו הזקנים מוסר, חכמה ודעת והעבירו את הידע והמסורת מדור לדור.

⁵ "אדם מסר לחנוך ונכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה, שנאמר (בראשית ה, כב): 'וַיְתֵּלֶךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֵלִים הַיּוֹם' וגו', ויתהלך חנוך בדרכי מגין העולם שמסר א-להים לאדם. וחנוך מסר לנח סוד העיבור ועיבר את השנה... נח מסר לשם... ושם מסר לאברהם... אברהם מסר ליצחק... יצחק מסר ליעקב... יעקב מסר ליוסף ונכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה במצרים. מת יוסף ואחיו נתמעטו (נ"א: נתמעטו) העיבורין מישראל" (פרקי דר"א פרק ח').

האבות. השפעת התרבות המצרית על עם ישראל בהיותם בארץ מצרים הייתה חזקה מאוד. חיי יום-יום של העם, המסורת והמנהגים שלו מוצאים את ביטויים בלוח השנה. דרך לוח השנה ניתן להשפיע על תרבותו של העם ועל אורחות חייו. ואכן כפי שמגלה הנביא יחזקאל (כ' 7) במצרים שקע עם ישראל בתרבות המצרית וערב היציאה ממצרים נדרש העם לנטוש את התרבות המצרית ואת עבודת האלילים בה דבק. התורה מזהירה את עם ישראל: "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו ובחוקותיהם לא תלכו" (ויקרא יח 2). במצרים הקדומה שלט לוח שנה שמשני שמבנהו היה פשוט: השנה הייתה בת 365 ימים; 12 חודשים בני 30 יום ולהשלמת מספר ימי השנה נוספו בסופה 5 ימים מחוץ למסגרת החודשים. בלוח זה לא הייתה שום התייחסות לירח. כדי להרחיק את עם ישראל מהשפעת התרבות המצרית נדרשה המנהיגות להחזיר את העם ללוח השנה של האבות. "החודש הזה לכם ראש חודשים" (שמות י"ב 2). לפי המסורת המקובלת בעמנו, המצווה הראשונה שניתנה לעם ישראל ערב יציאתם ממצרים הייתה מצוות קידוש החודש. כאמור החודש העברי במסורת הקדומה של האבות היה חודשה של הלבנה. וכך נוכל לפרש את דברי משה לעם ישראל בשעה היסטורית זו של ערב יציאתם ממצרים: אנו יוצאים ממצרים, נוטשים את תרבותה ומנהגיה ושבים למסורת האבות. מכאן ואילך יהיו חודשי השנה חודשי ירח ונקדש את החודש עם הופעתו של חרמש הירח החדש. בקיום מצווה זו אנו מציינים את נטישת לוח השנה המצרי ועמו את התרבות המצרית ואת שיבתנו למסורת הקדומה של האבות.

ג. מדוע לא פירש לנו משה איך לקבוע חודשים ושנים?

"החודש הזה לכם ראש חודשים" (שמות י"ב 2). חז"ל פירשו את מושג החודש בפסוק זה במובן של הירח בחידושו⁶ ולפי זה הבינו חז"ל שהתורה דורשת מאתנו להקפיד שהחודש יהיה חודשה של הלבנה. אדם שלא מקבל את מסורת חז"ל יטען: "זו פרשנות של חז"ל... זה לא כתוב בתורה במפורש". על טענה זו יש להשיב: עצם המושג 'חודש' מצביע על התחדשותו של דבר מה, ואין חולק על כך שהחודש ביסודו הוא חודש ירחי, כפי שעולה גם מהמילה יָרַח - כינויו ושמו הנרדף של החודש. ידוע הדבר שביסוד הלוח של עמי הקדם עמד החודש המבוסס על המחזור החודשי של הירח. התורה לא ראתה צורך לחזור על דבר שהיה ידוע ומפורסם במסורת העם ובהזכרת "החודש הזה" היה ברור לעם שמדובר בחודשה של הלבנה.

6. למונח "חודש" יש מספר מובנים: 1. משך הזמן שבין מולד למולד עוקב או משך הזמן שבין חידוש הירח לחידושו הבא, וזו המשמעות המקובלת בד"כ למושג "חודש ירחי". 2. יום ראש חודש. במובן זה הוא מצוי הרבה במקרא (מלכים ב, ד' 23; ישעיה א' 13; שם 14). 3. הירח בחידושו. חז"ל פירשו כאן את המונח חודש במובן של הירח בחידושו. מחוץ ללוח מציין המונח חודש משך זמן של 30 יום - "חודש סתם שלושים יום". השימוש במונח חודש בלוח השמשי הוא על דרך ההשאלה, שכן את השנה השמשית ניתן היה לחלק באופנים שונים (לדוגמא: הבהאים מחלקים את השנה ל-19 חודשים ובכל חודש 19 יום). חלוקת השנה השמשית המקובלת ל-12 מקורה במספר חודשי הירח בשנה השמשית (בשנה השמשית 12 חודשי ירח + 11 יום; עיגלו את המספר ל-12).

מועדינו הגדולים פסח וסוכות נקבעו לחול בחמישה עשר יום לחודש כאשר הירח המלא זורח עם שקיעת השמש וכך מואר ליל התקדש חג באורו של ירח מלא⁷. עם זאת התורה דורשת מאתנו שפסח יחול תמיד בחודש האביב (שמות כג 15) וסוכות "חג האסיף" יהיה נחוג ב"צאת השנה באספך את מעשיך מן השדה" (שם, כג 16), כלומר: בראשית הסתיו. הדרך היחידה להשיג שילוב זה שחג הפסח יחול באביב וגם בחמשה עשר לחודש הירחי ניסן, הוא בעיבור השנים לפי הצורך. כאשר רואים שהאביב מתאחר לבוא, מוסיפים לשנה עוד חודש⁸ כדי שחג הפסח יוחג תמיד בחודש האביב ואז יוחג סוכות בראשית הסתיו.

התורה אמנם לא מסרה לנו כללים איך לקבוע את החודשים ואיך לעבר את השנים, ורבי אברהם אבן-עזרא (ראב"ע), מגדולי חכמי העיבור בימי הביניים, עומד על עניין זה בהרחבה (בפירושו הארוך לשמות יב, 2), ולהלן תמצית דבריו:

"והנה משה לא פירש לנו בתורה איך נקבע החודשים והשנים... ויש לתמוה מזה תימא גדולה: איך

פירש דיני כל נגעי המצורע שהוא באדם אחד ולא יעמוד בכל זמן, והניח דבר המועדים שכל

ישראל חייבים לשומרה בכל זמן, ויש כרת על אכילת חמץ בפסח ועל אכילת יום הכיפורים..."

תמיהתו של ראב"ע על כך שהתורה מפרטת את דיני המצורע, דינים שמתייחסים לאדם מסוים בזמן מסוים ולעומת זאת אינה מביאה את דיני העיבור, דינים שמתייחסים לציבור כולו ולמועדי השנה בכל הדורות, היא אכן תמיהה שמן הראוי למצוא לה הסבר.

תשובתו של ראב"ע לתמיהה היא, שמכאן ניתן להביא הוכחה שהתורה נתנה את הסמכות לקביעת לוח השנה לבית הדין:

"וזה לאות (=מכאן ראייה) כי סמך על קריאת בי"ד בכל דור ודור... הנה אתן לך ראייה מן המקרא

שהמועדים תלויים בבי"ד, דכתיב 'וינעץ המלך חזקיהו לעשות הפסח בחודש השני' (דבה"ב ל, 2)

ואם הייתה קבלה בידם להסתכל לדבר האביב למה לקח עצה לקבוע פסח בחודש השני..."

למעשה ניתנה לביה"ד הסמכות להתקין תקנות חדשות או/גם לשנות תקנות קיימות, ואלה נעשו בכפופות לשני היסודות עליהם בנוי הלוח העברי: החודש חייב להיות חודשה של הלבנה והשנה הממוצעת חייבת להיות שנה שמשית. חז"ל קיבלו סמכות זו מדרש של המילה 'אתם' שבפסוק "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש" (ויקרא כג 4. המילה "אותם" כתובה בתורה בכתיב חסר: "אתם"). תקנותיו והחלטותיו של בית הדין נחשבו כ"הלכה למשה מסיני", שכן כל בית דין שימש למעשה חוליה בשרשרת

⁷ בימינו אולי אין חשיבות לירח המלא המאיר את חשכת הלילה, אך בעבר הייתה חשיבות רבה לאורו של הירח המלא ליצירת אוירת החג.

⁸ עפ"י המקור המובא בהערה 1 רואים שבבבל הקדומה יכול היה חודש העיבור להיות חודש אלול שני.

הדורות ובהשתלשלות ההלכה מהר סיני, והחלטתו בנושא העיבור וקביעת המועדים מחייבת לא רק את עם ישראל אלא כביכול גם את נותן התורה:

"בשעה שרואין בית-דין שלמעלן בית דין שלמתן שמקדשין אותו - גם הם מקדשין אותו.

אמרו בי"ד: היום ראש השנה, הקב"ה אומר למלאכי השרת: העמידו בימה, יעמדו סגורין, יעמדו קטגורין, שאמרו בניי היום ראש השנה."

נמלכו בי"ד לעברה למחר, הקב"ה אומר למלאכי השרת: העבירו בימה, יעברו סגורין, יעברו קטגורין שנמלכו בניי לעברה מחר" (ירושלמי, ראש השנה א' ג').

המסר העולה מהמדרש הנ"ל הוא: בלוח השנה היהודי מספר ימי החודש ומספר ימי השנה הם גורמים משתנים שקביעתם נמסרה לגוף שהוסמך לדון ולהחליט בנושא זה (הסנהדרין/מוסד העיבור / המנהיגות/ בית הדין) והבורא יסכים ויקבל כל החלטה שתתקבל על ידי הגוף המוסמך. בלוח היהודי יש רק גורם אחד קבוע ובלתי משתנה שאינו נתון לשיקולנו, וזה השבת. מחזוריות השבת היא קבועה: סופרים ששה ימים והיום השביעי שבת. אסור לנו לשנות את מקומו של יום השבת כי את יום השביעי קידש הבורא.

כתשובה לשאלה שבכותרת הפרק נוכל להוסיף הסבר הגיוני פשוט: התבוננות במהלכי השמש והירח לימדו את האדם ברבות השנים, לגלות שיעורים מדויקים לאורכם של מחזורי השמש והירח. למוסד העיבור ניתנה סמכות לקבוע את סדרי החודשים והשנים לפי הבנתם והישגי ידיעותיהם ובלבד שישמרו על שני היסודות המרכיבים את לוח השנה: **החודשים חייבים להיות חודשי ירח**, כדי שאת הימים הראשונים של החגים הגדולים פסח וסוכות יחוגו כאשר הירח המלא מאיר את חשכת הלילה משקיעת השמש ועד לזריחתה. **והשנה הממוצעת חייבת להיות שנה שמשית** כך שחג הפסח יחול תמיד בחודש האביב וחג הסוכות יחול בעת אסיפת היבול השנתית מהגורן ומהיקב, וזאת ניתן להשיג רק בדרך של עיבור השנה.⁹

להלן נראה שלוח השנה השמשי של חבורת קומראן, הוא לוח לקוי מכל הבחינות. לא די שאינו עונה על הדרישות היסודיות של התורה, אלא הוא גם מנוגד למציאות. כל הגורמים המרכיבים לוח שנה זה הם גורמים קבועים ובלתי משתנים, אבל בטבע, מחזורי השמש והירח אינם מורכבים משבועות שלמים בלבד. חכמי קומראן התעלמו מהמציאות הזאת ויצרו לוח פגום שאינו ראוי לשימוש מעשי (הסבר נוסף יבוא להלן בפרק י'), אבל כדי לתת ללוח אשר יצרו תוקף של יצירה מקודשת משמיים, הם ייחסו את יצירתו לחנוך שכביכול עלה לשמיים ולמד שם את הלוח מפי המלאכים...

⁹ ראב"ע בפירושו לשמות י"ב מביא את דבריו של ר' יהודה הפרסי שטוען "כי ישראל היו מונים כפי שנות החמה כמשפט העמים הערלים" ובאריכות רבה הוא סותר שם את טענותיו.

ד. הלוח היהודי בגלות בבל

כפי שהובהר לעיל, בבבל ובארצות הסמוכות לה, היה נהוג עוד מימים קדומים לוח שנה ירחי-שמש. לגולים שהובאו לבבל בזמן חורבן בית ראשון לא הייתה אפוא בעיה והם יכלו להשתמש בלוח המקומי שהיה זהה או דומה ללוח הירחי-שמש שהיה נהוג בעמנו מאז צאתם ממצרים. בלוח העברי המקראי הקדום נמנו החודשים מניסן ונקראו עפ"י מניינם הסידורי. ניסן נקרא "החודש הראשון"; אייר – "החודש השני"; תשרי – "החודש השביעי" וכו'. גם בלוח השנה הבבלי נמנו החודשים מניסן אבל רק החודש השמיני נקרא עפ"י מספרו הסידורי "ורח-שמנו" שמובנו "ירח שמיני", ובפינו נקרא (בחילופי אותיות בומ"ף) "מרחשון"¹⁰ הוא החודש השמיני (למניין החודשים מניסן).

החודש השביעי נקרא בפיהם "תשריתו" ובפינו "תשרי" שפירושו בארמית ובשפת בני קדם "התחלה"¹¹. להודיעך שהחודשים אומנם נמנים מניסן אך השנה מתחילה בחודש השביעי. בדברים אלה אנו מבקשים לדחות את התיאוריה של אליאור לפיה היו אלה חז"ל שהחליטו אחרי החורבן להעביר את ראש השנה מניסן לתשרי.

מזה שהנביא יחזקאל – הנביא בגלות בבל – מציין את החודשים בנבואותיו לפי מספרם הסידורי בלבד, ולעולם אינו משתמש בשמות החודשים הבבליים, נוכל ללמוד שהחרדים לדבר ה' נמנעו מלהשתמש בשמות של חודשי השנה הבבליים. אבל קהילת הגולים בכללה השתמשה בשמות החודשים הבבליים, הביאה אותם עמם בשובם לארץ, וכאן הם נקלטו והכו שורשים עמוקים בעם והרי אנו משתמשים בהם עד היום הזה.

שמות החודשים שהביאו עמם בני הגולה בשובם לארץ הם שמות חודשי הירח בלוח הבבלי, שלכל הדעות היה לוח ירחי-שמש ואין חולק על כך שהשימוש בהם בספרי זכריה, אסתר, עזרא ונחמיה מוכיח שהלוח בראשית ימי הבית השני אכן היה לוח ירחי-שמש.

¹⁰ כפי יהודי תימן נקרא החודש מרח-שון (מ' סגולית). בפינו השתבש החודש למר-חשון. ר' מאמרי "מרח-שון ולא מר-חשון" באתר דעת.

¹¹ לדוגמא: "תחל לספור שבעה שבועות" (דברים ט"ז 9) מתרגם אונקלוס "תשרי לממני שבעה שבועין".

לאור דברים אלה, נפלא הדבר מבינתי איך יכול מלומד להעלות על הדעת שעד זמנו של אנטיוכוס אפיפאנס השתמשו היהודים בלוח שמי ורק בתחילת תקופת החשמונאים עברו היהודים להשתמש בלוח ירחי-שמי כפי שטוענת אליאור.

ה. תיאור הלוח השמי של כתות מדבר יהודה

לוח השנה של הכתות במדבר יהודה הוא לוח שמי בו 364 ימים שהם 52 שבועות בדיוק.

" ואתה צו את בני ישראל לשמור את השנים לפי מספר זה, שלש מאות וארבעה וששים יום הם שנה תמימה ולא ישחיתו זמנה מימיה וממועדיה" (ספר יובלות, ו', ל"ב; מהדורת הרטום)
"ויתן א-להים את השמש לאות גדול על הארץ לימים ולשבחות ולחודשים ולמועדים ולשנים ולשבחות השנים וליובלות ולכל עתות השנים" (שם ב', ט').

בלוח זה מתעלמים ממחזוריות הירח לכן חודשיהם אינם חודשי ירח. הם בנו את לוח השנה על מחזוריות השנה השמשית בלבד וזו מחולקת ל-4 תקופות; בכל תקופה (רבעון) -91 ימים וזה סידורם של חודשי השנה ומספר הימים בהם:

בחודש הראשון (ניסן) - 30 יום; בחודש השני (אייר) - 30 יום; בחודש השלישי (סיון) -31 יום.

בחודש הרביעי (תמוז) - 30 יום; בחודש החמישי (אב) - 30 יום; בחודש השישי (אלול) -31 יום.

בחודש השביעי (תשרי) - 30 יום; בחודש השמיני (מרחשון) - 30 יום; בחודש ה-9 (כסלו) -31 יום.

בחודש העשירי (טבת) - 30 יום; בחודש ה-11 (שבט) - 30 יום; בחודש ה-12 (אדר) - 31 יום.

כל הגורמים בלוח זה (השבת, מספר הימים בשנה ומספר הימים בחודש) קבועים במחזוריות בלתי משתנית ולוח השנה על חודשיו ומועדיו חוזר על עצמו בכל שנה ושנה ללא שום שינוי, לכן המועדים וראשי החודשים בלוח זה קבועים בימי השבוע ובכל השנים הם חוזרים לחול באותם ימים באחד מימי ראשון, רביעי או שישי ולפי זה ראשי החודשים והמועדים בלוח זה לעולם לא יחולו בשבת.

א' בחודש הראשון (ר"ח ניסן), בו מתחילה השנה בלוח זה, יחול תמיד ביום רביעי וכמוהו יחולו ביום רביעי גם ראשי החודשים הרביעי (תמוז), השביעי (תשרי), והעשירי (טבת). לפי זה גם א' של פסח וא' של סוכות יחולו תמיד ביום רביעי.

ראשי החודשים השני (אייר), החמישי (אב), השמיני (מרחשון) וה-11 (שבט) יחולו תמיד ביום שישי.

ראשי החודשים השלישי (סיון), השישי (אלול), ה-9 (כסלו) וה-12 (אדר) יחולו תמיד ביום ראשון.

בלוח זה זמנו של שבועות הוא ב-15 לחודש השלישי ולפיכך יחול תמיד ביום ראשון (כמו ר"ח סיוון שחל תמיד ביום ראשון).

יום כיפור יחול בכל השנים ביום שישי. מבנה הלוח סימטרי והוא דומה מאוד ללוח העולמי שהציעו היהודים לאו"מ בשנת 1953¹² אך כפי שנראה בהמשך, לוח זה לקוי ביסודו ואינו ראוי לשימוש מעשי, אף לא כלוח שמשי.

ו. לוח שנה שהמציאה כת אשר רצתה להיבדל מהיהדות

לוח השנה מייחד, בדרך כלל, את הקהילה ומבדיל אותה מקהילות אחרות. זו הייתה דרכה של כל חבורה שביקשה לפרוש או להיבדל ממקורותיה או מסביבתה: להכניס שינויים בלוח השנה שהיה מקובל בזמנם או ליצור לוח שנה שונה. זו הייתה דרכו של ירבעם בן נבט שרצה להבדיל ולהרחיק את עשרת השבטים מממלכת יהודה (מלכים א' י"ב 32); זו הייתה דרכה של הנצרות שרצתה להיבדל מהיהדות; זו הייתה דרכם של הקראים שביקשו להיבדל מאחיהם היהודים, וזו הייתה גם דרכם של הבדלנים בתקופת החשמונאים שהלכו להתבודד במדבר יהודה ובמערות קומראן. אין חשיבות לשאלה מדוע הם החליטו לפרוש מעדת ישראל. האם היה זה משום שגורשו ונושלו מתפקידיהם בבית המקדש או שברחו מחשש לחייהם, או כי לא יכלו לסבול את המלחמות והשחיתות שהתפשטו באותם ימים בירושלים. ביצירת לוח חדש, או בהכנסת שינויים ללוח, יש מעין הצהרה שמכאן ואילך אין הם שייכים למסגרת החברתית הישנה ממנה התנתקו. כמובן שיוצרי הלוח החדש יטענו שהלוח שלהם הוא הלוח הנכון והמקודש. אך אין ספק שיוצרי הלוח השמשי של הכתות במדבר יהודה הם מבני החבורה עצמה שביקשו להיבדל מהעם היהודי, ולמען יהיה הלוח שיצרו מקובל על כל בני החבורה ללא עוררים הם הציגו אותו כיצירה אלוקית וייחסו אותו לחנוך שכביכול למד וקיבל מהמלאכים. ולמה ראו לייחס את הלוח לחנוך? כי חנוך הוא האישיות הקדומה ביותר בהיסטוריה המקראית שעליה נאמר "ויתהלך ... את הא-להים". בנוסף לכך ראו ששנות

¹² לפי ההצעה ההודית תהיה השנה מורכבת מארבעה רבעים שווים, בכל רבעון שלושה חודשים ובהם שלושה-עשר שבועות שהם 91 ימים (בדיוק כמו בלוח המגילות הגנוזות). בחודש הראשון 31 יום ובכל אחד משני החודשים הבאים אחריו 30 יום. כך יחולו ימי החופשה והמועדים תמיד באותם ימים ובאותם תאריכים בכל שנה. שיטה זו יוצרת שנה בת 364 יום כמו בלוח של המגילות הגנוזות. ההבדל ביניהם הוא שבהצעה ההודית מוסיפים ללוח העולמי יום אחד בכל שנה (ויום נוסף בכל שנה רביעית) וימים אלה הם ימי פגרה שאינם כלולים בימי השבוע דבר שהורס ומבטל את הסדר השבועי ולכן ההצעה נדחתה בינתיים. לעומת זאת בלוח השמשי של המגילות הגנוזות אסור להוסיף לשנה ימים וכפי שיוסבר בהמשך איסור זה גורם לנסיגה מתמדת של פסח מהאביב והתוצאה היא לוח לקוי שאינו ראוי לשימוש. למותר להוסיף שלשני הלוחות אין מקום ביהדות. ר' עוד בנושא זה במאמרו של פרופסור עלי מרצבך "הניסיונות לשינוי הלוח השבועי ושמירת השבת" באתר דעת.

חייו של חנוך הוא כמספר ימי השנה השמשית ומצאו בזה רמז לתלות בו את יצירת הלוח השמשי שהם יצרו.¹³

מה הניחו הוגי הכת ומנהיגיה ביסוד יצירת הלוח השמשי?

אין אנו יודעים בוודאות אם הוגי הכת הכירו בעובדה שמידת השנה השמשית 364 ימים אינה מדויקת. יש להניח שהם ידעו זאת, ואף-על-פי-כן החליטו לעגל את הפינות ולהשמיט מחשבון השנה את הזמן העודף על השבועות השלמים, אם מתוך הנחה מוטעית שהפחתת יום אחד מהשנה אינה משמעותית, אם בגלל תפיסת עולמם המיסטית בה יש חשיבות למספר שבע לכן היה להם עניין מיוחד שהשנה תהיה מורכבת משבועות שלמים ושהגורמים המרכיבים את לוח השנה יהיו כפולות של שבועות שלמים בלבד.¹⁴ הם העדיפו לוח סימטרי על פני לוח מדויק והשמיטו מלוח השנה השמשי שלהם את 30 השעות העודפות על 52 השבועות שבשנה השמשית. בנוסף, הם התעלמו מהחודש הירחי כי מספר ימיו אינו קבוע וראו בו מכשול ליצירת לוח קבוע ותמידי שבו ראשי החודשים והמועדים יהיו ידועים מראש וקבועים בכל השנים באותם ימי השבוע.

ההתעלמות של מנהיגי הכת ממחזור הירח עומדת בסתירה גמורה למסורת היהודית הקדומה לפיה הירח נועד לקביעת המועדים. בפרק הבריאה (בראשית א' 14) נאמר על השמש והירח "והיו לאותות ולמועדים" וייעודו של הירח לשמש לקביעת המועדים בא לידי ביטוי ברור ומפורש בתהילים (ק"ד 19) "עשה ירח למועדים". מכאן שאת מועדי השנה יש לקבוע בתאריכי החודש הירחי.

ז. עיקרי התאוריה של פרופסור רחל אליאור

(הציטוטים המובאים כאן הם מתוך הפרק השלישי של ספרה "זיכרון ונשייה")

לפי התאוריה של אליאור, החבורה בקומראן הייתה מבני צדוק הכהנים שברחו או גורשו מירושלים לאחר שנושלו ממעמדם הבכיר בבית המקדש. במקומות מושבם במדבר יהודה ובקומראן, כך טוענת אליאור, הם החזירו לשימוש את הלוח השמשי הקדום שלדבריה לוח זה הוא "הלוח הכהני העתיק שהיה מבוסס על מקור שמיימי של 364 ימים ו-52 שבתות שמועדיהן ידועים, קבועים ומחושבים מראש". לפי התאוריה של אליאור לוח זה היה נהוג בעם ישראל עד סמוך לשנת 170 לפנה"ס. והמעבר

¹³ לפי המדרש המובא בפרקי דר' אליעזר (לעיל הערה 5), חנוך הוא חוליה בשרשרת של מסורת העיבור הירחי-שמשי ואילו לפי המגילות הגנוזות, חנוך הוא אבי הלוח השמשי. אליאור טוענת שחז"ל בעלי האגדה הנ"ל ניכסו את חנוך ועשוהו שותף לתורת העיבור המאוחרת. ואילו אנו טוענים שחכמי קומראן ניכסו להם את חנוך וגם "הפחיתו" מ-365 שנות חייו שנה אחת וייחסו לו את יצירת הלוח השמשי של 364 ימים - לוח שהוא למעשה יציר כפיהם של חכמי קומראן עצמם.

¹⁴ בכל רבעון 13 שבועות ובכל שנה 52 שבועות. בנוסף לזה, כל החגים יחולו בשבעת החודשים ניסן-תשרי.

מלוח שמש ללוח ירחי-שמש "ראשיתו בתקופת הכוהנים המתיוונים שמונו בידי אנטיוכוס אפיפאנס והמשכו בתקופה החשמונאית שכהניה ושליטיה מונו אף הם בידי יורשי אנטיוכוס והיו כפופים לסדרי הלוח האימפריאליים של בית סלווקוס שהושתו בכל רחבי הממלכה מאז שנת 170 לפני מנינם".¹⁵ מדברים אלה ניתן להבין שאנטיוכוס כפה שינויים בלוח השנה היהודי, מלוח שמש קבוע הוא שינה אותו ללוח ירחי-שמש, כדוגמת הלוח היווני.

דבריה של אליאור תמוהים: ידוע לנו שאנטיוכוס גזר על המילה ועל השבת. לו הייתה גזירתו גם על לוח השנה היהודי, כי אז ניתן היה לצפות שעם ביטול גזירותיו ישוב עם ישראל ללוח השמש של 364 ימים, שלדבריה של אליאור היה הלוח של עם ישראל לפני גזירותיו של אנטיוכוס¹⁵. את התמיהה אפשר להעלות גם אם נניח שהמעבר מהלוח השמש הקדום ללוח ירחי-שמש של היוונים נעשה ביוזמתם של המתיוונים. איך נוכל להסביר שעם ישראל ויתר בקלות רבה על הלוח השמש, שלדברי אליאור היה נהוג בעם ישראל בתקופה הקדומה, ועבר ללוח ירחי-שמש של היוונים שהנהיגו המתיוונים (בלשונה: "המשכו בתקופה החשמונאית שכהניה ושליטיה מונו אף הם בידי יורשי אנטיוכוס") וזאת בלי כל התנגדות ומבלי להשאיר שום עקבות או עדות היסטורית למהפך כזה? מן הראוי היה שלמהפך כזה בלוח השנה נמצא לפחות רמז בחיבורי התקופה, כגון בספריו של פילון או ב"קדמוניות היהודים" של יוסף בן מתתיהו או בספרי החשמונאים. אבל אין בנמצא אף רמז קל למהפך, כי באמת לא היה שום מהפך, והמעבר מלוח שמש שהיה נהוג כביכול בעם ישראל בתקופה הקדומה ללוח ירחי-שמש של היוונים הוא פרי דמיונה של אליאור בלבד. לו היה יסוד לתאוריה של אליאור כי אז ניתן היה לצפות שעם חידוש העצמאות היהודית בימי החשמונאים היה עם ישראל שב מיד ללוח המקורי שלו בן 364 הימים. אבל לפי התאוריה של אליאור ויתרו החשמונאים, וברבות הזמן גם חז"ל, על שיבה ללוח השמש הקדום שהיה נהוג בעם ישראל, ולמורת רוחם של הכוהנים הגדולים מבית צדוק הם אימצו את הלוח היווני. בלשון המעטה נוכל לומר שאלה הם דברים תמוהים ביותר, ולא ייפלא שאליאור מתקשה לספק הסבר לאימוצו של הלוח היווני ע"י חז"ל:

"גלגוליו מהתקופה החשמונאית דרך התקופה הרומית, משנת 63 לפנה"ס, לעולמם של חכמים אינם ידועים די הצורך... יש מקום לשער שבחירתם של חכמים בלוח חודשים ירחי שמספר ימיו משתנה קשורה לא רק ברצון לכוונן לוח שונה מלוח השבתות הכוהני השמשי העתיק והמחושב של בני צדוק אלא קשורה בעיקר בבחירת לוח השונה מהלוח הרומי החדש שהיה לוח חודשים שמש מחושב מראש שיווליוס קיסר החל מחודש ינואר בשנת 45 לפנה"ס על כל האימפריה".

¹⁵ רמז לגזרותיו של אנטיוכוס על מועדי ישראל (מועדים כוללים גם את השבתות!) ניתן למצוא בספר דניאל (ז' 25). לפי הנרמז שם יימשכו הגזרות שלוש שנים וחצי. אליאור מפרשת פסוק זה לפי שיטתה כ"הוכחה" לתאוריה שלה על השינוי שביצע אנטיוכוס בלוח השנה היהודי. אבל מהמילים "וְיִסְפָּר לְהַשְׁנִיחָהּ" (ויחשוב לשנות) שבפסוק זה ניתן להבין שמחשבתו הרעה לשנות "זמנין ודת" (כלומר את המועדים וחוקי התורה) אכן לא התגשמה.

אליאור מודה שגלגולי הלוח "אינם ידועים די הצורך", כי לתאוריה ההזויה שהמציאה אין שום רמז במקורות. אבל היא מעלה כאן השערה שחז"ל אימצו את הלוח הירחי-שמי היווני לא רק בשל הרצון לכונן לוח שיהיה שונה מלוח השבתות הכוהני השמשי של 364 ימים, אלא בעיקר בשל רצונם לבחור לוח שיהיה שונה מהלוח הרומי החדש. בפרק הבא נסביר מדוע לא נוכל לקבל השערה זו.

ח. ההסבר של אליאור להעדפת הלוח היווני על הלוח הרומי

לא די שלהשערה של אליאור אין שום רמז במקורות, אלא היא גם אינה הגיונית לפי התאוריה שלה עצמה. אם הלוח הקדום של עם ישראל היה לוח שמי, מדוע לא אמצו חז"ל את הלוח הרומי שהנהיג יוליוס קיסר (115 שנים לפני החורבן), לוח שהיה דומה (לפי התאוריה שלה) ללוח היהודי השמשי הקדום? האומנם העדיפו חז"ל את הלוח היווני הירחי-שמי על פני הלוח הרומי השמשי? השערה זו גם סותרת את התאוריה שלה שהלוח היווני הירחי-שמי נתקבל בישראל עוד בראשית ימי החשמונאים (כ-230 שנים לפני החורבן) ולפי דבריה אלה, לא חכמי המשנה הם שקבעו לנו את הלוח הירחי-שמי. אליאור מודעת לסתירה זו בדבריה והנה ההסבר שהיא מציעה: **אחרי החורבן חז"ל קבעו שהלוח החדש יהיה מבוסס על תצפית ועל עדות אנושית ולא על חישוב קבוע "כדי להפגין את משמעותה של הריבונות החדשה המסורה בידי אדם ולא בידי שמים". דבריה אלה אינם עונים על הסתירה ובנוסף אינם נכונים כי אינם מתיישבים עם עובדות היסטוריות: מדברי המשנה (ראש השנה א', ג-ד) ברור שגם לפני החורבן קידשו חודשים עפ"י תצפית, ולעדי החודש בזמן שבית המקדש היה קיים מותר היה לחלל את השבת בכל חודשי השנה כדי לבוא ולהעיד שראו את הירח בחידושו¹⁶.**

ט. האומנם היה ר' עקיבא מעורב במאבק נגד הלוח השמשי של חנוך

לפי אליאור ר' עקיבא היה מעורב בקביעת הלוח הירחי-שמי שהחל בתשרי, והנה קטע מדבריה: **"הכתרתו של ר' עקיבא כמי שנכנס לפרדס ויצא ממנו בשלום הוא ביטוי בוטה לעוצמת המאבק בין ההגמוניה החדשה שהחליפה את הלוח השמשי בלוח ירחי, שר' עקיבא קשור אליה קשר מכריע, להגמוניה הקודמת בעלת לוח השמש העתיק... אין זו יד המקרה שגיבור מסורת הלוח השמשי**

¹⁶ ללוח יש מסורת ("מסורת העיבור") אך המציאות מחייבת לפעמים לשנות את הכללים ואת שיטת העיבור אבל בשום פנים ואופן אין המסורת פוגעת ביסודות עליהם בנוי הלוח, לפיהם החודש הוא חודשה של הלבנה והשנה הממוצעת היא שנה שמשית. מדברי המשנה (שם) עולה שבימי הבית השני קבעו את ראשי החודשים עפ"י עדותם של עדים שראו את החודש והמשנה מבחירה "כשהיה בית המקדש קיים מחללין על כולן" כלומר בזמן הבית, מותר היה לעדי החודש לחלל את השבת בכל חודשי השנה כדי לבוא ולהעיד שראו את הירח החדש ואילו אחרי החורבן היה מותר לעדים לחלל את השבת רק בחודשי תשרי וניסן. במאה הרביעית למניינם הוחלט על מעבר ללוח עפ"י חשבון והחל מהמאה ה-9 הלוח מתנהל עפ"י כללים קבועים ומנגנון קבוע הנמשך עד ימינו. אנו רואים אפוא, שבכל תיקון ובכל שינוי שיטה, נשמר הלוח היהודי כלוח ירחי-שמי.

הקבוע שראשיתו באביב, חנוך בן ירד (בראשית ה, כא-כד) שהביא את הלוח משמים וזכה לחיי נצח בגן עדן (היובלים ד, יז-כה), הוא זה המודח ממקומו בגן עדן ומולקה בששים פולסא דנורא בסיפורו של ר' עקיבא על ארבעה שנכנסו לפרדס (בבלי, חגיגה יד ע"ב-טו ע"א)...

אליאור נטפלה לר' עקיבא שלדבריה "קשור להגמוניה החדשה שהחליפה את הלוח השמשי בלוח ירחי" ומאשימה אותו בעקיפין שהוא הוא אשר עומד מאחורי סיפור הדחתו והלקאתו של חנוך "שהביא את הלוח משמים".

הנה כמה הבהרות לפרשנות שנותנת אליאור למקורות על מעורבותו של ר' עקיבא בקביעת הלוח הירחי, מהן נוכל ללמוד על שיטת הוכחות פסולה בהן היא משתמשת:

הקשר של ר' עקיבא להגמוניה שהחליפה את הלוח. ראינו לעיל, שלפי התיאוריה של אליאור, היוונים הם שהחדירו את הלוח הירחי-שמשי ליהדות כ-250 שנה לפני זמנו של ר' עקיבא, אם כך, איך הוא קשור "קשר מכריע" ל"הגמוניה החדשה שהחליפה את הלוח השמשי בלוח ירחי"? הן לא ר' עקיבא וחבריו הם שהחליפו את הלוח השמשי בלוח ירחי-שמשי, ולפי אליאור עצמה לא בימיו בוצע המעבר ללוח ירחי-שמשי אלא בראשית ימי החשמונאים.

מעורבותו של ר' עקיבא בקביעת הלוח. לדברי אליאור "ר' עקיבא היה מעורב בקביעת הלוח שהחל בתשרי לדברי משנה ראש השנה". ההוכחה שלה היא מסיפור המעשה על ר' יהושע שמובא במשנה (ראש השנה, פרק ב', ח-ט). הבה נראה מה הייתה מעורבותו של ר' עקיבא לפי המשנה הנ"ל. מובא שם סיפור המעשה על ר' יהושע שנתבקש לקבל את "פסק ההלכה" של הנשיא רבן גמליאל בקביעת היום בו יחול ראש השנה. ר' יהושע לא מערער על כך שיש לקדש את החודש לפי ראיית הירח החדש. הוא רק טוען שר' דוסא בן הרכינס צודק בטיעונו (במקרה הספציפי הזה) שהעדים העידו עדות שקר, כי לא יתכן שהירח החדש נראה ובלילה העוקב לא יראה, ובכך ערער על החלטתו של רבן גמליאל לקבל עדות שקר. כאן מתערב ר' עקיבא ומצליח לשכנע את ר' יהושע שגם אם הנשיא טעה בהחלטתו יש לקבל אותה וגם מביא לו אסמכתא מהתורה. אבל גם בלי האסמכתא מהתורה נוכל לומר שחייבים לקבל את החלטת הנשיא כי אחרת כל אחד יוכל לערער ולחוג את המועדים ביום אחר ותיווצר אנרכיה ופירוד בעם. ר' יהושע אכן השתכנע וקיבל את "פסק ההלכה" של הנשיא.

מהסיפור הנ"ל שהביאה אליאור כדי להוכיח את מעורבותו של ר' עקיבא בקביעת הלוח רואים באופן ברור שבניגוד גמור לדבריה אין כאן שום התערבות של ר' עקיבא בקביעת הלוח. רבן גמליאל פועל לקדש את החודש בהתאם לכללים ידועים ומוסכמים, וגם מכוח הסמכות שנתנה לו התורה, ור' יהושע אינו מערער על סמכותו זאת, אלא על שיקול דעת מוטעה באירוע מסוים. מתיאור ההתרחשות ברור שר' עקיבא לא היה מעורב כלל וכלל בקביעת הלוח הירחי-שמשי כי לא זה היה נושא הוויכוח. כל מה שעשה ר' עקיבא היה לשכנע את ר' יהושע רבו ועמיתו, לקבל את החלטת הנשיא גם אם זו לא מקובלת

עליו. אין לסיפור זה שום קשר לא ללוח של חנוך, לא למחלוקת עם הצדוקים ולא לקביעת הלוח הירחי-שמישי כפי שמנסה אליאור לטעון.

האם חנוך הוא המלאך מטטרון? בסיפור על ארבעה שנכנסו לפרדס המובא במסכת חגיגה, מוזכר מטטרון "שר העולם" שנענש בגלל שהוא היה הגורם לכך שאלישע בן אבויה ("אחר") יצא לתרבות רעה. בכל הסיפור המובא בתלמוד אין שום איזכור או רמז לזיהויו של מטטרון עם חנוך בן ירד שלפי הספרים החיצוניים עלה לשמים והביא את לוח השנה השמישי, אף שבין מפרשי התלמוד ובמדרשים מאוחרים מוצאים ויכוח על קשר כזה. אבל אליאור מבלבלת בין התקופות, ומשתמשת במישהו במדרש מאוחר כעילה לקשור את ר' עקיבא להענשתו של חנוך...

"חטאו" הנוסף של ר' עקיבא בעיני אליאור:

ר' עקיבא אסר לקרוא בספרים החיצוניים בגלל התנגדותו ללוח השנה השמישי ...

עוד כותבת שם אליאור:

"ר' עקיבא היה זה שקבע שכל הקורא בספרים חיצוניים המפרטים את המסורות על

הלוח שהובא משמים בידי חנוך, אין לו חלק לעולם הבא (סנהדרין י) "

הבה נראה מה היה הרקע לדברים שהשמיע ר' עקיבא על הספרים החיצוניים. הימים הם הימים שלאחר החורבן. חורבן המקדש, חורבן הארץ וחורבן העם. הכתות שחיו במדבר יהודה ובקומראן נכחדו ועמם עברה וחלפה מן העולם תורתם. בשעה זו מנסים רבן גמליאל וחבריו להמשיך את פעולותיו של רבן יוחנן בן זכאי ולשקם את בניין העם והארץ מסביב לתורה ולמסורת. ר' עקיבא רוצה לאחד את העם מסביב לתורה, ואוסר לקרוא בספרים החיצוניים שכתבו בעלי המגילות הגנוזות. אליאור טוענת שהאיסור של ר' עקיבא לקרוא בספרים החיצוניים נובע מהתנגדותו ללוח השנה השמישי המובא במגילות הגנוזות. טענה זו אין לה על מה לסמוך. נוכל להניח שלאחר העלמם של כתות מדבר יהודה, הלוח שלהם לא היווה בעיה לחז"ל והם התעלמו ממנו. אבל אם טענתה של אליאור נכונה והסיבה העיקרית לאיסור שהטיל ר' עקיבא על הקריאה בספרים החיצוניים נבעה מהתנגדותו ללוח השנה השמישי המובא במגילות הגנוזות, הרי עלינו לברך את ר' עקיבא שמנע מדורות הבאים את הלוח הפגום שהמציאו חכמי קומראן. לוח שאם חלילה, היה מתקבל, היה גורם לביזויו של הלוח היהודי ולמחלוקות ושיבושים בנושא העיבור שאין לראות את סופם. אשריך ר' עקיבא שעמדת בפרץ ומנעת את הלוח שהמציאו בעלי הספרים החיצוניים לבוא בקהל ישראל!

י. הליקויים בלוח השנה שבספרים החיצוניים

הצבענו על שתי סיבות שמונעות כל אפשרות לקבל את התאוריה של אליאור לפיה הלוח השמשי של כת מדבר יהודה היה לוח השנה של עם ישראל בתקופה הקדומה:

א. בלוח השנה של כתות מדבר יהודה חודשי השנה אינם חודשי ירח ותאריכי החגים והמועדים יכולים לחול בכל יום מתאריכי החודש הירחי. פירוש הדבר שפסח וסוכות בלוח זה יכולים לחול גם בלילות חשוכים בשעה שבלוח הירחי-שמשי ימי החג הראשונים יחולו תמיד בלילות של ירח מלא.
ב. התורה מצווה לחוג את פסח בחודש האביב, אבל בלוח השנה של כתות מדבר יהודה ניתנה הוראה קפדנית לא לחרוג מ-364 ימים בשנה, ולא לעבר בשום אופן את השנה. אם מספר ימים זה יהיה קבוע בכל השנים התוצאה תהיה שחודשי השנה ומועדיה יהיו נודדים על פני כל עונות השנה.

הסבר:

אורך שנת החמה הוא 365 ימים ועוד כרבע יום, ולפי זה, בלוח שנה שמשי שבו רק 364 ימים, ייסוג פסח לאחור בכל שנה יום ורבע מיום תקופת ניסן (יום השוויון האביבי). אחרי 24 שנים ייסוג חג הפסח לאחור ויחול 30 יום לפני האביב. לפי זה, אחרי 70 שנה פסח יחול בעיצומו של חורף, אחרי 140 שנה יחול פסח בראשית הסתיו, כעבור 200 שנה בעיצומו של קיץ, ורק כעבור כ-280 שנה יחזור הפסח לחול בחודש האביב. נסיגות ונדידות אלה יהיו מנת חלקם של כל חודשי השנה ומועדיה.

אליאור נחלצת לעזרתם של חכמי קומראן והיא מציעה להם פתרון פשוט כיצד למנוע את נסיגת פסח מחודש האביב (פתרון אותו הציג לפניה פרופסור שמריה טלמון ז"ל): בכל שנת שמיטה יש להוסיף שבוע מחוץ למסגרת החודשים, תוספת זו תגרום להארכת מספר הימים בשנת השמיטה ל-371. תיקון נוסף: בשנת השמיטה הרביעית יש להוסיף עוד 7 ימים ומספר ימי השנה ה-28 יעמוד על 378. ועדיין לא יהיה זה לוח מדויק, כי בלוח זה, בו תהיה השנה הממוצעת 365 ימים ושש שעות, יש עודף של כ-11 דקות (כמו בלוח היוליאני), עודף זה מצטבר לשיעור של 7 ימים בכל 900 שנה בקירוב. כדי שהלוח של קומראן יהיה מדויק אני "מנדב" הצעה נוספת: בכל 903 שנים, כלומר בשנת השמיטה ה-129, לא להוסיף 7 ימים...

אבל בעל ספר יובלות דוחה את ההצעה של אליאור/טלמון, וגם את "הצעתי", כי הן עומדות בסתירה גמורה להוראות מפורשות שנתן המלאך למושה, שאין להוסיף על 364 ימי השנה:

"...ואין לעבור משנה לשנה. ואתה צו את בני ישראל לשמור את השנים לפי מספר זה שלוש מאות וארבעה ושישים יום הם שנה תמימה, ולא ישחיתו זמנה מימיה וממועדיה כי הכל יבוא בהם לפי עדותם... ואם יעברו ולא ישמרום לפי מצוותו ישחיתו כל מועדיהם... וישכחו החודשים והמועדים והשבתות ויטעו בכל סדר השנים" (יובלות, מהדורת הרטום; פרק ו', לא-לד).

בעל ספר היובלות כותב ש"חמשים ושנים שבועות ימים הווים שנה שלמה וזה חרות וקבוע בלוח השמים". הוא סבור אם כן שמספר ימי השנה 364 הוא מדויק, ובשום פנים אין להוסיף עליהם כי

בהוספת ימים "ישחיתו בפעם אחת כל עת וזמן והשנים תעתקנה ממקומן". לכן הוא מעיד ומצווה לספור "רק שלוש מאות יום ושישים יום וארבעה ימים".

אליאור נשאלה מדוע לא מובאת הצעתה להוספת שבוע בשנת השמיטה ושבועיים בשנת השמיטה הרביעית בספרי הכת. תשובתה: "לא מצאנו ראייה מפורשת להצעה זו והואיל והייתה סודית ומופקדת רק בידי הכהנים סביר שלא נמצאה ראייה כתובה"... ברור שזו תשובה מתחמקת שגם אינה נכונה ולא נוכל לקבל אותה. וכי איזה סודות יש לשמור כאן? הן הלוח שלדבריה "הביא חנוך משמים" מתואר במקומות שונים של הספרים החיצוניים והמגילות הגנוזות לפרטי פרטים ורק הכלל החשוב הזה נשמר בסוד?! לפי אליאור, במסורת הכהנית לא הייתה תורה שבע"פ כמו במסורת של חז"ל ואין היא נותנת שום סיבה או הסבר מדוע יש לשמור בסוד עניין כה עקרוני בקביעת לוח השנה.

להלן נציג הוכחה מספר "חנוך" השוללת מכל וכל את קיומו של ה"סוד" ש"גילתה" לנו אליאור. מהקטע הבא נשמע באופן ברור ביותר שאסור להוסיף ימים לשנה ומחישוב מספר הימים בשמונה שנים המובא כאן ניתן להבין שגם אין להוסיף שבוע בשנה השביעית:

"והשמש והכוכבים מוצאים בכל שנה לפי מושבותיהם, לעולם אינם מקדימים ואינם מאחרים אף ביום אחד, והם מחליפים את השנה בדיוק גמור כל שלוש מאות שישים וארבעה ימים. לשלש שנים אלף תשעים ושנים ימים ולחמש שנים אלף שמונה מאות ועשרים יום ולכן לשמונה שנים אלפיים תשע מאות ושנים עשר יום" (ספר חנוך מהדורת הרטום; עד, יב-יג).

בעל ספר חנוך מדגיש אפוא שהשנה היא בדיוק גמור 364 ימים וגם עושה לנו חשבון שבשמונה שנים (בהן יש לפחות שנת שמיטה אחת) 2912 ימים בלבד. מספר ימים זה הוא תוצאה של הכפלת 364 ב-8. ואילו לפי הצעת אליאור/טלמור צריך היה להוסיף עוד שבעה ימים, ומספר הימים בשמונה שנים היה אמור להיות 2919...

עם זאת, קשה להעלות על הדעת שבני הכת חשבו לחגוג את פסח בעיצומו של חורף או בעיצומו של קיץ. לכן יש מקום להשערה שלוח זה היה לוח תיאורטי בלבד, שלא נעשה בו שימוש מעשי. או לחילופין, היה בשימוש שנים מועטות בלבד ובני הכת חזלו להשתמש בו לאחר שראו שלפי לוח זה פסח מקדים לבוא לפני האביב אחרי מספר שנים של 364 ימים. מסיפור המעשה על "הכהן הרשע" שהופיע אצלם ביום הכיפורים לפי חשבונם של בני החבורה נוכל להניח שבני הכת אולי השתמשו בלוח זה תקופה קצרה בלבד. השערה אחרת שיש להסתייג ממנה כי קשה לקבל אותה היא שבתנאי המדבר בו חיו הכתות לא הייתה חשיבות לחוג את החגים בעונות קבועות של השנה ולפי זה פסח יכול היה לחול בכל עונה מעונות השנה ולא דווקא באביב¹⁷.

17. אנו שחוגגים את פסח בראשית האביב קשה לנו להעלות על הדעת השערה זו. אך זו מבוססת על העובדה שבפרק מ"ט של ספר היובלות (מהדורת קאסוטו) המוקדש כולו לחגיגת הפסח, מוזכרת פעמים רבות הדרישה לקיים את מצוות הפסח במועדו ביום ארבעה עשר לחודש הראשון. אך לא נדרש שם אפילו פעם אחת שיהיה זה בחודש האביב דווקא,

יא. הסבר תמוה לכלל "לא אד"ו ראש" שבלוח הקבוע

תמיהה גדולה מעוררים הסבריה של אליאור לדחייה של "לא אד"ו ראש" שבלוח הקבוע:

"ימי המועדים וראשי החודשים בלוח השבתות הכוהני המקודש שנקבעו תמיד בסדר עוקב בימי רביעי, שישי, ראשון... נהפכו לימים האסורים בלוח של חכמים".

לפי המגילות הגנוזות, ראשי החודשים והמועדים יכולים לחול רק בימי א', ד', או ו', והיום הראשון בחודש השביעי (ראש השנה) חל באופן קבוע ביום רביעי. באה אליאור וטוענת שחכמי הפרושים קבעו את הכלל "לא אד"ו ראש" (לפיו ראש השנה לא יחול לעולם בימים ראשון, רביעי ושישי) כריאקציה ללוח השנה של בעלי המגילות הגנוזות. מאחר שבמגילות הגנוזות קבעו שראשי החודשים יחולו אך ורק בימים ראשון, רביעי ושישי וראש השנה חל תמיד ביום רביעי, לכן, כך טוענת אליאור, באו חז"ל וגזרו "לא אד"ו ראש" שראש השנה לא יחול לעולם בימי ראשון, רביעי, או שישי...

דבריה אלה יעוררו גיחוך אצל כל מי שלמד את נושא ה'דחיות' בלוח היהודי, שכן הכלל "לא אד"ו ראש" שבלוח הקבוע, לפיו אין קובעים את ראש השנה בימים ראשון, רביעי או שישי **אינו מובא במשנה ובתלמודים**. מקובל לייחס כלל זה להלל שבשנת 359 למנינם תיקן שמכאן ואילך יקבעו חודשים ושנים עפ"י חשבון בלבד¹⁸.

אליאור בודאי תופתע לשמוע שבתקופת המשנה יכולים היו ראשי החודשים והמועדים, ובכללם ראש השנה ויום הכיפורים, לחול בכל יום מימות השבוע¹⁹. אין אנו יודעים אם חכמי המשנה הכירו או שמעו על הלוח של כתות מדבר יהודה בו נקבע שאחד לחודש השביעי יחול תמיד ביום רביעי, אבל בניגוד גמור לדברי אליאור, ברור מהמשנה שחז"ל לא מצאו לנכון לגזור שראש השנה לא יחול ביום רביעי. מה שנכון הוא, שחכמי העיבור בזמן התלמוד **השתדלו להקל על העם את הסבל הכרוך בשני ימי שבתון**

כפי שמדגישה התורה מספר פעמים. ולפי זה אם אכן הם הקפידו שאין לשנות בשום אופן את מספר ימי השנה יכול היה החודש הראשון (ועמו פסח) בלוח שלהם, לחול בכל עונה מעונות השנה. והתוצאה מזה הייתה שחודשיהם ומועדיהם נדדו על פני כל עונות השנה בדומה ללוח המוסלמי. בהבדל אחד: שהנדידה בלוח של כתות מדבר יהודה הייתה איטית. עם זאת חייבים להודות שמקומות אחרים בספרים החיצוניים אחרים ניתן להבין שהחודשים והמועדים היו אמורים להישמר בעונות קבועות של השנה.

¹⁸ יש סבורים שלא הלל הוא שקבע את הכלל "לא אד"ו ראש", שכן אנו מוצאים עדויות מהמאה החמישית והשישית למנינם (כמאה וחמישים שנה אחרי תקנתו של הלל) שהיו שנים בהן ראש השנה חל ביום ראשון. לפי זה יוצא שהכלל "לא אד"ו ראש" נקבע בתקופה מאוחרת, שנים רבות אחרי תקופת חכמי המשנה. מן הראוי לציין כאן שהמסורת המייחסת להלל את תיקון הלוח אינה נזכרת בתלמודים.

¹⁹ אומנם רס"ג טען שהדחיות (ובכללן דחיית אד"ו) הן הלכה למשה מסיני אבל מקובל להניח שדעה זו הובעה (כפי שהעלה רמב"ם) רק כדי לדחות את טענות הקראים בויכוחו עמם.

רצופים, האסורים בהכנת צרכי אוכל נפש ובקבורת מתים, ולכן נמנעו **במידת האפשר**²⁰ מלקבוע את ראש השנה ביום רביעי או שישי, כדי שיום הכיפורים לא יחול בימי שישי או ראשון. בתקופת המשנה כאשר קבעו את ראשי החודשים עפ"י תצפית בלבד לא היה מקום לכלל כזה, ואילו בתקופת התלמוד רואים שזו הייתה המלצה בלבד (כמובא בהערה 20). רק כ-400 שנה אחרי החורבן, לאחר שהבדלנים ממדבר יהודה נכחדו ונשכחו, קבעו חכמי העיבור בלוח הקבוע את הכלל "לא אד"ו ראש". ואכן לפי ההסבר המקובל ברור שאין לכלל זה שום קשר ללוח של המגילות הגנוזות, מטרתו כאמור היא למנוע מיום הכיפורים שיחול בסמיכות לשבת, כדי למנוע שני ימי שבתון רצופים האסורים במלאכת אוכל נפש וקבורת מתים²¹ (ראש השנה כ ע"א).

התלהבותה של אליאור מהתאוריה שהמציאה מביאה אותה להוסיף פירושים והסברים שאין להם יסוד.

יב. תחילת השנה בניסן או בתשרי

השאלה אם השנה אמורה להתחיל בניסן או בתשרי, היא שאלה קדומה במסורת עמנו. לפי אליאור ("זיכרון ונשייה" עמ' 161-162) על זה התנהל המאבק "בין הכהנים בני צדוק ואנשי בריתם שעמדו על זמן משמים שמניינו נפתח עפ"י הסדר המקראי בחודש הראשון (ניסן) ובין הפרושים החכמים שעמדו על ריבונות אנושית בקביעת הזמן... חכמים פתחו את מניין השנים בתשרי החודש השביעי לפי הסדר המקראי, ביום זיכרון תרועה".

במקורות אין אנו מוצאים רמז למחלוקת כזאת בין הפרושים לצדוקים. אומנם מוצאים מחלוקת בין ר' אליעזר ור' יהושע, אם העולם נברא בניסן או בתשרי. מחלוקת שיכולה להתפרש אם תחילת השנה היא בתשרי או בניסן. אבל לא מצאנו שלמחלוקת זו הייתה השלכה מעשית על קביעת היום בו יחול חג ראש השנה שבפי חכמי התלמוד נשא את הכינוי "תקיעתא". נשים לב לעובדה שאין זו מחלוקת בין פרושים לצדוקים אלא בין ר' אליעזר ור' יהושע, שני חכמים שמשתייכים לכת הפרושים. כידוע המחלוקת בשאלה זו הסתיימה במועד מאוחר בפשרה: ניסן הוא ראש לחודשים ולתקופות; תשרי ראש לשנים ולחשבון המולדות.

20/ ר' סימון מפקד לאילין דמחשבין יהבון דעתכון דלא תעבדין לא תקיעתא בשבתא ולא ערבתא בשבתא. ואין אדחקון עבדון תקיעתא ולא תעבדון ערבתא ("ירושלמי, סוכה יח,א). בתרגום חופשי: רב סימון מצוה את מחשבי הלוח תנו דעתכם לא לעשות את ראש השנה בשבת ולא את יום ערבה בשבת, ואם תהיו דחוקים, קבעו את רה"ש בשבת והימנעו מקביעת יום הערבה בשבת. מזה שהדברים נאמרו כהמלצה ניתן להוכיח שהכלל לדחיית אד"ו עוד לא היה קיים אז.

21. לדעת הרמב"ם נועדה דחיית אד"ו "כדי לפגוע ביום קיבוץ אמיתי לפי שחשבון המולדות הוא לפי קיבוץ השמש והירח בהילוכם האמצעי ולא בהילוכם האמיתי" (הלקה"ח ז,ז), ניתן לפרש את דברי רמב"ם כך: חכמי העיבור ראו הכרח בדחיית רה"ש מהטעם שהביא הרמב"ם וכשבאו לבחור את ימי הדחייה הם בחרו בימי אד"ו מהטעם שנתנו לזה חז"ל.

22. מן הראוי לציין כאן שחכמי התלמוד השתמשו לעיתים במונח "תקיעתא" במקום הביטוי "ראש השנה" (ר' לעיל הערה 20).

הקורא בוודאי ישאל מדוע משמש א' בחודש השביעי כראש השנה, בשעה שאין התורה מציינת כינויו של מועד זה כ"ראש השנה", ואילו החודש הראשון, הוא חודש ניסן, נקרא "ראש חודשים" (שמות יב 2). תשובה לזה אנו מוצאים בפתחת מסכת ראש השנה "ארבעה ראשי שנים הם". שם רואים שגם ניסן וגם תשרי נחשבים לראשי שנים. החודש הראשון ניסן זכה להיות ראש לחודשים כי בו יצאנו ממצרים, אבל לא להיותו ראש השנה בפועל. עם ישראל חי על חקלאות, השנה החקלאית תחילתה בסתיו, ולכן היה זה ברור שהעם יתייחס לתשרי בו מתחילה השנה החקלאית כחודש בו מתחילה השנה החדשה. נוכל לשער שזו הסיבה שחג האחד בתשרי, שהוא יום שבתון, זכה לקבל במשנה ובפי העם את כינויו העממי²² כ"ראש השנה" בשעה שגם ראש חודש ניסן נחשב לראש שנה, אבל לעניינים אחרים²³.

הנה לפנינו שורת עדויות והסברים מהמקורות להוכחת המסורת הנכונה שהייתה בידי חז"ל לפיה תחילת השנה היא בסתיו - באחד לחודש השביעי, הוא א' בתשרי (בניגוד למגילות הגנוזות בהן השנה מתחילה בניסן):

- * התורה קבעה את יום א' בתשרי כיום של **חג ושבתון** כיאה ליום הראשון של השנה. ואילו ר"ח ניסן שמשמש ראש לחודשים איננו יום שבתון. גם בספרים החיצוניים אין ר"ח ניסן נזכר כיום חג ושבתון.
- * בלוח גזר המפורסם מהמאה ה-10 לפנה"ס השנה נפתחת ב"ירחי אסיף"²⁴.
- * התורה מציינת שחג הסוכות הוא "חג האסיף **בצאת השנה**"²⁵.
- * השנה מתחילה בחודש השביעי כי "כל השביעין חביבין" (מדרש ויקרא רבה כט, ט').
- * שנת השמיטה מתחילה גם היא בתשרי, כלומר בתחילת השנה החקלאית שבה סדר העבודה מתחיל בזריעה²⁶.
- * גם שנת היובל מתחילה בתשרי - בעשור לחודש השביעי שבו מתחילה שנת היובל, תוקעים בשופר ובזה מכריזים על פתיחת שנת היובל²⁷.

²³ אין ר"ח ניסן מקופח, וגם לו נשמר מקום של כבוד כראש השנה לעניינים מסוימים: אחד בניסן הוא ראש השנה למלכים ולרגלים, לחודשים, לתרומת שקלים, לעיבורין, לתקופות ולשכירות בתים (תוספתא רה"ש פרק א').

²⁴ גם השימוש שנעשה כאן במונח "ירח" מעיד שהכוונה היא חודשים הם חודשי ירח.

²⁵ מניין שמונים מתשרי? "כתוב אחד אומר 'וחג האסיף בצאת השנה' וכתוב אחד אומר 'וחג האסיף תקופת השנה'. איזהו חודש שיש בו חג ותקופה ואסיף ושנה יוצאת בו - זה תשרי" (ירושלמי רה"ש א' ב').

²⁶ "שמיטין מניין (שמתחילים מתשרי)? - מקץ שבע שנים תעשה שמיטה' (דברים ט"ו 1) מה שנים מתשרי אף שמיטין מתשרי" (שם). לא נדע אל נכון אם לפי המגילות הגנוזות התחילה שנת השמיטה באביב או בסתיו.

²⁷ "יובלות מניין (שמתחילים מתשרי)? - 'וספרת לך שבע שבתות שנים' (ויקרא כ"ה 8) מה שנים ושמיטין מתשרי אף יובלות מתשרי" (שם)

*א' בתשרי בתורה הוא יום של 'זיכרון תרועה' - מצוות היום תקיעה בשופר - תוקעים בשופר לציין שהיום תחילת הבריאה²⁸ והיא תחילתה של שנה חדשה. ואילו ליום א' בניסן לא קבעה התורה צווי מיוחד.

* גם בבבל הקדומה מנו את החודשים מניסן, ויעיד על כך מרחשוון שמוכנו במקורו הבבלי הוא "החודש השמיני". עם זאת השנה התחילה בחודש השביעי שנקרא 'תשרי', שפירושו התחלה (לעיל הערה 5), וגולי בית ראשון המשיכו להשתמש בשמותיו של לוח זה בשובם לארץ (ראה בפרק ד' לעיל).

מכל האמור כאן מתברר שאין יסוד לדבריה של אליאור הטוענת שהויכוח הנודע בין פרושים לצדוקים הוא ויכוח על לוח שמש קבוע המתחיל בניסן, שבו אחזו כוהני בית צדוק, לעומת לוח ירחי משתנה המתחיל בסתיו שבו אחזו חכמים אחרי החורבן. אין בידינו רמז על מחלוקת כזו בין הצדוקים לפרושים, והמסקנה היא חד משמעית: חבורת קומראן התעלמה מהמסורת הקדומה של עם ישראל ויצרה לעצמה לוח שונה כדי להיבדל מעדת ישראל. וכדי לתת תוקף ללוח שיצרה היא ייחסה אותו לחנוך.

יג. מהו "ממחרת השבת" עפ"י המגילות הגנוזות?

במקומות רבים מצביעה אליאור על הקשר שבין הצדוקים לבין חבורת קומראן. אמנם נכון שלצדוקים הייתה מחלוקת עם הפרושים בפירושים של הלכות רבות, אך אין בידינו שום עדות או רמז שהם צידדו בלוח שנה שמש כדוגמת הלוח השמשי של חבורת קומראן.

ידוע ומפורסם הויכוח על משמעותו של הביטוי "ממחרת השבת", התאריך שבו הקריבו את העומר וממנו התחילו לספור את ארבעים ותשעת הימים לצורך קביעת היום בו יחול חג השבועות. אין בכוונתנו להיכנס כאן למחלוקת על הפרשנות של "ממחרת השבת". לפי מסורת חז"ל המקובלת היום, הכוונה היא ממחרת יום טוב ראשון של פסח. כאן נצביע על ההבדל שבין הצדוקים לבין חבורת קומראן בשאלה לאיזו שבת מתכוון הכתוב.

לפי הפרשנות של הצדוקים, וכן נוהגים היום הקראים והשומרונים²⁹, ממחרת השבת הוא יום ראשון בשבוע - ממחרת שבת חול המועד פסח. ולפי זה חל אצלם חג השבועות ביום ראשון שבין ו' או ז' בסיון (כאשר פסח חל בשבת) לי"ב או י"ג בסיון (כאשר פסח חל ביום ראשון)³⁰.

28 "כתב רבנו סעדיה מה שצונו הבורא יתברך לתקוע בשופר בראש השנה יש בזה עשרה ענינים. הענין הראשון: מפני שהיום תחילת הבריאה" (אבורדרהם). זה בא לביטוי גם בתפילת מוסף של רה"ש: "זה היום תחילת מעשיך...".

29 הנוצרים חוגגים את חג השבועות (הנקרא בפייהם פנטקוסטה) ביום החמישים מהפסחא שחל תמיד ביום ראשון. חג זה שייך לחגים הנדים בשעה שבלוח של חבורת קומראן הוא קבוע ב-15 לחודש השלישי. מכאן שגם הנוצרים לא קיבלו את הפרשנות של בעלי המגילות הגנוזות...

לעומתם, בלוח של הספרים החיצוניים והמגילות הגנוזות חל חג השבועות באופן קבוע ביום 15 לחודש השלישי (שגם הוא חל אצלם תמיד ביום ראשון, אבל מאוחר או מוקדם יותר). כתות מדבר יהודה וחבורת קומראן שונים מהצדוקים בזה שלפי הלוח שלהם הם מתחילים את הספירה בכל שנה ביום ראשון כ"ו בניסן - ממחרת השבת - שבא אחרי תום שבעת ימי הפסח. אין לשכוח שהחודש השלישי בלוח בני קומראן אינו מקביל לחודש סיוון הירחי (לפעמים הוא מקדים ולפעמים מאחר). מכאן ניתן להסיק שחבורת קומראן אינה אווזת במסורת הצדוקית, אלא המציאה לוח שונה, בו חל חג הביכורים, דרך קבע, בחמשה עשר לחודש השלישי³¹.

יד. הסכנה שבתאוריה של אליאור

כאשר קראתי לראשונה על הלוח של כת מדבר יהודה, או כפי שניתן לכנותם "חבורת קומראן", היה ברור לי שמדובר בכת שפרשה מהיהדות ויצרה לעצמה לוח שונה כדי להיבדל מעדת ישראל, לכן לא התייחסתי ללוח זה בספרי ובמאמריי כי ניתן לתאר לוח זה במשפט אחד: לוח פגום שהמציאה כת קטנה ושאין בו כל עניין לציבור הרחב.

כעת מתברר לי שהתאוריה של פרופסור רחל אליאור, אותה היא מפיצה בספריה, במאמריה ובהרצאותיה, מתפשטת כאש בשדה קוצים והציבור הרחב מקבל אותה כאילו הייתה זו אמת היסטורית. הציבור שאינו מתמצא בהיסטוריה ובנבכי העבר של מסורת העיבור הקדומה, אין לו המידע הדרוש שיאפשר לו לבקר את דבריה של פרופסור אליאור והוא מתלהב מהתאוריה שהיא מעלה. בעקבות מאמריה ניתן לקרוא תגובות כמו "**הלוח האמיתי הוא אינו זה שבשימושנו היום**", ו"משכיל" אחר מבקש "**לשוב ללוח השמשי המקורי של עם ישראל**". עד כדי כך הצליחה להחדיר את התאוריה ההזויה שלה שהלוח השמשי של בני קומראן הוא בעצם הלוח הקדום של עמנו! בעזרת התאוריה שהיא מפיצה היא מכשירה את הלבבות לערער על הלוח הירחי-שמשי המלווה את עם ישראל מאז היותו לעם. אודה שנדהמתי מהשפעתם של מאמריה והרצאותיה על שומעי תורתה ויש להצטער על כך שאלה נשארו עד כה ללא תגובה הולמת של מלומדים בכלל ושל הבקאים בהיסטוריה של הלוח העברי בפרט.

אצביע על סכנה נוספת מהתפשטות התאוריה ההזויה של אליאור:

מידי מספר שנים עולה על סדר היום של אונסק"ו הצעה לתיקון לוח השנה העולמי. ההצעה האחרונה שהעלו ההודים (ראה לעיל הערה 10) דומה מאוד ללוח של המגילות הגנוזות בהבדל אחד: בהצעה ההודית יש להוסיף יום לשנה ובשנה הרביעית יומיים. ימים אלה יהיו ימים לבנים שלא יבואו במניין ימי

³⁰ במקרה כזה עשו הצדוקים מאמץ להשפיע על ביה"ד לקבוע את פסח ביום שבת ע"י שליחת עדי שקר שכביכול ראו את הירח בליל שבת. בדרך זו (אם עלה הדבר בידם) השיגו הצדוקים ש"ממחרת השבת" יחול ביום ראשון גם לפי הפרושים.

31. התורה לא קבעה באיזה יום בחודש סיוון יחול חג השבועות. הסיבה לכך היא שבאותם ימים בהם קבעו את החודשים עפ"י הראייה יכול היה שבועות לחול בה' בסיוון (כאשר ניסן ואייר היו מלאים) או ב' בסיוון (כאשר ניסן ואייר היו אחד מלא ואחד חסר) או ב' בסיוון (כאשר ניסן ואייר היו שניהם חסרים).

השבוע. בדרך זו מבטלים למעשה את המחזוריות הקבועה של השבת בלוח השנה. ביהדות חוששים מאוד שלוח שנה עולמי בו השבת תהיה נודדת מידי שנה ממקומה הקבוע, יגרום נזק עצום לשמירת השבת בעולם היהודי. נציגי היהדות עושים מאמצים רבים למנוע קבלת לוח זה ע"י מוסדות האו"ם. עד כה הצליחו במאמציהם. אך הצגת הלוח של המגילות הגנוזות כלוחו הקדום של העם היהודי עלולה להכשיל את מאבקה של היהדות בלוח השנה המוצע לאו"ם, שכן עלולים הם לטעון שהלוח המוצע ע"י היהודים דומה מאוד ללוח היהודי הקדום.

לאחר חתימת המאמר נודע לי שפרופסור מאיר בר-אילן מאוניברסיטת בר-אילן ביקר בחריפות את הספר "זיכרון ונשייה" של אליאור שבו מובאת בין השאר התאוריה שנידונה במאמרי זה.

משפטים אחדים לסיכום

לא ניתן למצוא בספריה ובמאמריה של פרופסור אליאור אף לא הוכחה אחת לתאוריה המופצת על ידה שהלוח השמשי של חבורת קומראן וחברי הכתות במדבר יהודה, המתואר בספרים החיצוניים ובמגילות הגנוזות הוא הלוח הקדום שהיה נהוג בעם ישראל לפני תקופת החשמונאים.

התאוריה של אליאור לפיה הלוח העברי הקדום היה כדוגמת הלוח שבספרים החיצוניים, לוח שמשי קבוע של 364 ימים, בו חזרו על עצמם השבועות, החודשים והמועדים בכל שנה ושנה ללא שום שינוי, היא תאוריה הזויה. כי לוח כזה נוגד את המציאות ואינו יכול להתקיים אף לא שנות דור אחד. עד כמה שידוע לי, תיאוריה כזאת לא הובעה בעבר מעולם והיא פרי דמיונה של אליאור בלבד.

אולי יצליח אחד הקוראים לתפוס אותי בניסוח לא מדויק או בטעות שטעיתי, ואם אכן טעיתי אודה בטעותי. אך ברור שאין בכוח שגיאה זו או אחרת כדי לפסול את ההוכחות שהצגתי להפרכת התאוריה בכללה.

הסברים והוכחות מדברי חז"ל אולי לא יתקבלו ע"י אליאור וחבורתה, אך גם בלעדי אלה יוכח הקורא, שיש כאן מספיק ראיות להפרכת התיאוריה שהציגה אליאור.

תודתי נתונה בזה לכל עמיתי (ובמיוחד למרת יונה בר-מעוז, מרצה במחלקה לתנ"ך של אוניברסיטת בר אילן) שטרחו לקרוא את טיוטת המאמר והאירו עיניי בהארותיהם והערותיהם.